

Konzervativna medicina u ratnim uvjetima u slavonsko-brodskoj bolnici (do 31. srpnja 1992.)

Olga Jelić, Antun Jelić, Dragica Bistrović, Željka Ležajić i Martin Baričić

UDK 616/618:355/359(497.13)
Prispjelo: u listopadu 1992.

Medicinski centar Slavonski Brod

Zbog ratnih zbivanja učinjena je preobrazba nekih službi KM, kako bi smještajem, organizacijom i opsegom rada mogla optimalno odgovarati novonastaloj teškoj situaciji.

Da bi se zaštitili bolesnici i zdravstveni djelatnici od djelovanja topničkih i minobacačkih granata, premješteni su na sigurnija mjesta: podrumske prostorije bolnice, prigradska naselja ili udaljenija mjesta. Veći dio bolničkih zgrada učvršćen je drvenim gredama i vrećama pijeska.

Organizirano se reducira broj bolesničkih postelja u svim djelatnostima konzervativne medicine, od 267 u miru na 126, tj. za 53% u ratu. Iz sigurnosnih razloga i bitno smanjenih kapaciteta bolničkih odjela hospitalizirani su samo vitalno ugroženi i teški bolesnici. U svezi s time broj od 5 284 hospitaliziranih u miru pao je u ratu na 3 110 bolesnika, tj. za 41%. Upravo selekcija samo teških bolesnika za prijem na bolničko liječenje, hospitalizacija prognanih i izbjeglih kroničnih neliječenih, zapuštenih i izgladnjelih staraca, bitno je utjecala na znatan porast smrtnosti.

Tome je posebno pridonio porast broja rođene nedonešene i nezrele djece, ne samo iz našeg područja nego i susjednih općina istočne i zapadne Slavonije i Bosanske Posavine. Registriran je porast smrtnosti od 60% u miru na 140% u promatranim ratnim mjesecima, a to je porast od 80%. U Službi za hemodijalizu došlo je u ratu do skoka broja liječenih i porasta smrtnosti, poglavito ranjenika. Naime, dosadašnje mirnodopsko preživljavanje bilo je oko 500%, a u ratnoj godini ono je palo na 375%, tj. mortalitet je porastao na 625%. Najviša smrtnost u toj jedinici zapažena je upravo u ranjenika (820%).

Zbog ratnih zbivanja došlo je do pada broja specijalističkih ambulantnih pregleda za 60% – od 69 132 u mirnodopskim mjesecima na 27 549 u ratu.

Ključne riječi: konzervativna medicina, organizacija, rat

Autori su opisali transformaciju i organizaciju nekih djelatnosti konzervativne medicine (KM) u Medicinskom centru Slavonski Brod, prilagođenu ratnim uvjetima. Analizirani su i uspoređivani ovi pokazatelji: profil i broj zdravstvenih djelatnika, krevetni kapaciteti, broj, struktura i smrtnost hospitaliziranih bolesnika, broj specijalističkih ambulantnih pregleda i specifičnosti patologije u istim ratnim od 15. rujna 1991. do 31. srpnja 1992. – i mirnodopskim mjesecima od 15. rujna 1990. do 31. srpnja 1991.

Zbog ratnih zbivanja u KM provode se sljedeće mjere:

1. Dislokacija na sigurnija mjesta: u podrumske prostorije u krugu bolnice, prigradska naselja ili udaljenija mjesta,
2. Zaštita većeg dijela bolničkih zgrada gredama i vrećama pijeska,

3. Redukcija krevetnih kapaciteta za 53% – od 267 na 126 kreveta,

4. Smanjenje broja hospitalizacija za 41% – od 5 284 na 3 110,

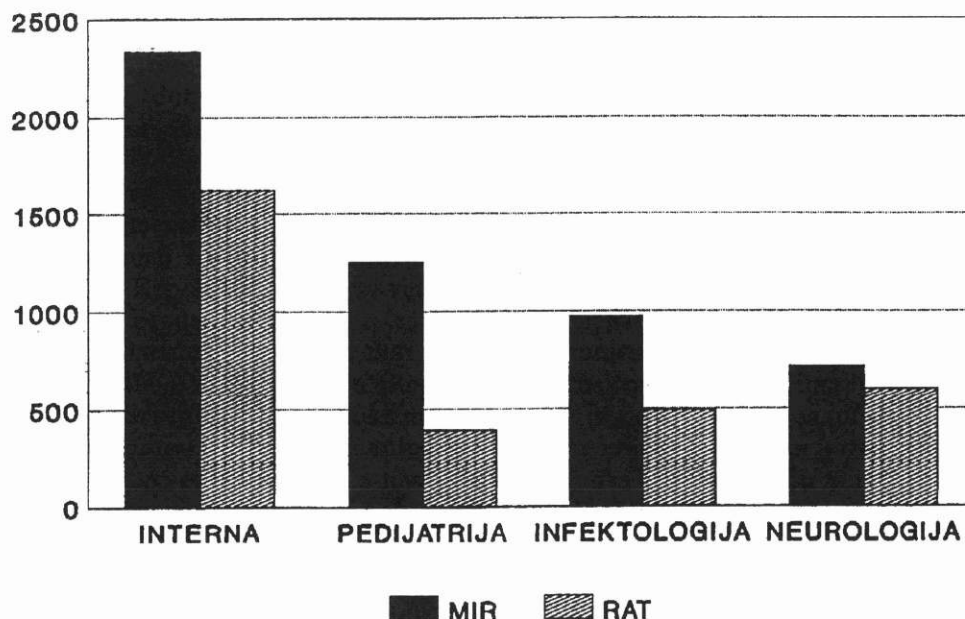
5. Dodjela za ispomoc srednjemedicinskog kadra zbog povećanih potreba: kirurgiji, reanimaciji, a transfuziologiji i liječnika.

SLUŽBA ZA INFEKTIVNE BOLESTI

Služba za infektivne bolesti Medicinskog centra Slavonski Brod pruža zdravstvenu zaštitu pučanstvu općine Slavonski Brod i susjednih općina Bosanske Posavine – oko 200 000 osoba. Svoju aktivnost Služba provodi putem bolničke i polikliničke zdravstvene zaštite i kućnog liječenja.

Kapacitet Odjela iznosi 52 bolesničke postelje smje-

GRAFIKON 1.
Odnos broja hospitaliziranih bolesnika po odjelima u ratu i miru
GRAPH 1.
Distribution of hospitalized patients according to departments in war and peace

štene u 16 soba, na tri etaže. Zgrada Službe poseban je paviljon u krugu Bolnice, koji je doduše građen 1935. godine, ali uspješno adaptiran 1968. godine. Funkcionalno Služba odgovara načelima suvremene infektologije.

Prosječna godišnja hospitalizacija je 1 300 bolesnika, a specijalističkih pregleda i usluga obavi se oko 6 000. U službi je uposljeno 25 djelatnika: 5 liječnika specijalista infektologije (od čega jedan dr. med. znanosti, jedan magistar, 3 primarijusa), 4 više medicinske sestre, 15 srednje medicinskih sestara i jedan službenik.

Suvremena oprema za kliničku, laboratorijsku i rtg dijagnostiku u ustanovi, dobra suradnja s drugim službama omogućuje ovoj Službi brzu i preciznu dijagnostiku i adekvatno liječenje bolesnika, te znanstveni rad.

Agresija na našu Republiku bitno je utjecala na rad zdravstvene službe općenito, pa tako i na rad ove službe.

Prvi napadi na Slavonski Brod počinju 15. rujna 1991. godine iz susjedne Republike B i H, te vojarne bivše JNA u Slavonskom Brodu.

Zbog eskalacije rata u istočnoj i zapadnoj Slavoniji, dolazi sve veći broj ranjenika u našu ustanovu. Stoga se povećava krevetni fond kirurgije i uvodi maksimalna pripravnost službi od vitalnog značenja. Smanjuje se broj postelja u većini konzervativnih službi, a hospitaliziraju se samo hitni slučajevi.

U svezi s time 19. rujna 1991. godine stavlja se izvan uporabe 35 bolesničkih postelja na Infektivnom odjelu. Istodobno, 4 medicinske sestre zbog potrebe se prem-

ještaju na kirurgiju i reanimaciju, a jedna na transfuziologiju.

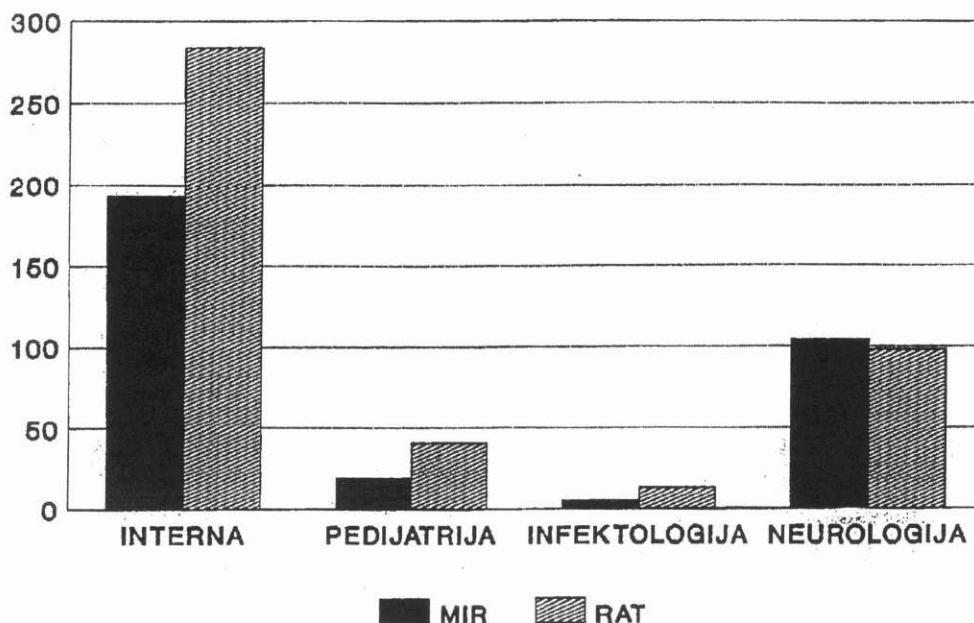
Od početka rata prijem autohtonih građana na naš Odjel sve je manji, a broj bolesnika iz susjednih općina (istok i zapad) sve je veći.

23. studenoga 1991. godine konvojem je dovezena skupina od 14 prognanika iz Vukovara. Neprijateljska ih je vojska zarobila u Vukovaru i maltretirala. Križni put od Vukovara do Slavanskog Broda s prekidima u Šidu i negdje u Bosni, trajao je danima, a prognanici-bolesnici bili su bez vode i hrane. Prognanici su bili starci (60-92 godine), nepokretni, krajnje zapušteni, kahektični, dehidrirani i vrlo uplašeni. Tri bolesnika bila su pomućene svijesti. Jedna neidentificirana starića bila je bez svijesti, bez ikakvih dokumenata, nitko je iz skupine nije poznavao. Unatoč svim pokušajima i nastojanjima da joj se spasi život, nepoznata je bolesnica-prognanik umrla na našem Odjelu.

Većina je prognanika bolovala od kroničnih degenerativnih bolesti gastrointestinalnog, kardiovaskularnog, hepatobilijarnog ili urinarnog trakta, a sada od pothranjenosti, akutnog dijarealnog sindroma, anemije, s maksimalnim znacima toksemije.

Svim tim bolesnicima pružena je sva medicinska pomoć i njega te ljudska pažnja ne samo zdravstvenih djelatnika već i socijalnih radnika, osoblja Crvenog križa i Karitasa. Tako su uz riječi utjehe i ohrabrenja primili i pomoć u toploj odjeći i obući. Preživjeli bolesnici nakon oporavka pričaju o svim strahotama koje su doživjeli nakon zarobljavanja: ubijanju i masakru koja

GRAFIKON 2.
Usporedba smrtnosti u konzervativnoj medicini u ratu i miru
GRAPH 2.
Comparison of deaths in conservative medicine in war and peace

su radili četnici, rezervisti, a najčešće njihovi dojučerašnji susjedi Srbi nad našim civilnim pučanstvom. Ti prognanici fizički dotrajali – psihički su slomljene osobe, očajnici: sami bez igdje ikoga i ičega, nesposobni da se brinu o sebi. Svakom je od njih najmanje jedan član obitelji ubijen ili teško ranjen. Za eventualno preživjele članove obitelji ne znaju, jer su mnogi mladi ljudi u Vukovaru odvojeni i odvezeni u nepoznato.

Oporavljeni; preživjeli prognanici nakon pomoći na našem Odjelu, organizirano su prevezeni u Zagreb. Nažalost od 14 prognanika iz Vukovara zbog teškog stradanja u visokoj životnoj dobi čak je petoro završilo letalno.

Osim prognanika i izbjeglica posebnu skupinu bolesnika čine pripadnici HV i policije.

Zbog sve većeg ratnog razaranja zdravstvenih ustanova u istočnoj (Vukovar, Osijek, Vinkovci, Đakovo) i zapadnoj Slavoniji (Nova Gradiška, Lipik i dr.), bolnica u Slavonskom Brodu ostaje jedina u Slavoniji, tada još nerazorena, dobro organizirana zdravstvena ustanova, ekipirana i spremna za prihvati i zbrinjavanje velikog broja ranjenika i bolesnika koji dolaze iz tih područja.

Iz sigurnosnih razloga veći je dio zgrada u bolničkom krugu zaštićen kladama i vrećama pijeska. Ranjenici i bolesnici smješteni su u podrumu i niže etaže – na sigurnije. U zaštićeni dio ovog paviljona privremeno je doselila pulmologija i neurologija 4. svibnja ove godine. Za hitne infektivne bolesnike služi 17 bolničkih kreveta u suterenu zgrade. Uz to ovdje su smještene prijemne i specijalističke ambulante za navedene odjele.

Hodnici i nusprostorije u suterenu svakodnevno slu-

že kao sklonište za hospitalizirane bolesnike u ovom paviljonu, te djelatnike infektologije, pulmologije, neurologije, mikrobiologije, ATD-a, onkologije i drugih. Unatoč svakodnevnim napadima i razaranja grada, a često i bolnice, Služba za infektivne bolesti čitavo vrijeme rata funkcionira normalno, doduše u smanjenom opsegu.

Za vrijeme dosadašnjih ratnih zbivanja – od 15. rujna 1991. do 31. srpnja 1992. godine hospitalizirana su 493 bolesnika. U usporedbi s istim vremenskim razdobljem u miru (15. rujna 1990. do 31. srpnja 1991.) kada je broj hospitaliziranih bio 975, to je smanjenje za 49%. Među bolesnicima bilo je 103 (21%) pripadnika HV i policije, 48 (cca 10%) prognanika i izbjeglica, te 342 (69%) domaćeg civilnog pučanstva.

Za vrijeme ratnih mjeseci pao je i broj specijalističkih pregleda – od 2 365 pregleda u mirnom razdoblju na 1500 u ratu, tj. za 37%.

Nije bilo bitne razlike u pobolu od pojedinih akutnih zaraznih bolesti u ratu i miru. Po učestalosti na prvom mjestu je akutni dijarealni sindrom zastupljen s 40%. Slijede akutne respiratorne bolesti prisutne u 9,5%, te akutni virusni hepatitis, poglavito tip B i C u 7% bolesnika. Ostale infektivne i druge bolesti te ranjavanja zastupljeni su u nižim postocima.

Nije zabilježen ni jedan slučaj klasične ratne zarazne bolesti kao što je trbušni tifus, pjegavac, Q-groznica. Zapažena je sporadična pojava krpeljnog meningoencefalitisa, leptospiroze i hemoragične groznice s bubrenim sindromom.

Valja istaknuti da nije registrirana epidemijska po-

java zaraznih bolesti unatoč tranzitu i stalnom boravku velikog broja prognanika i izbjeglica – ni među hospitaliziranim niti ambulantnim bolesnicima.

Četiri slučaja tetanusa, koji su hospitalizirani za vrijeme ratnih zbivanja, pojavila su se u starih, neprocijenjenih osoba nakon ozljede pri obavljanju ratarskih poslova.

I premda se pobol od pojedinih infekcijskih bolesti u ratu i miru poklapao, postojala je velika razlika u smrtnosti. Naime, smrtnost u miru iznosila je oko 5% (5 umrlih od 975 liječenih), a u ratnim mjesecima oko 26%, odnosno 13 umrlih od 493 liječena. Tako visok porast smrtnosti u ratnim mjesecima posljedica je hospitalizacije prognanika i izbjeglica staraca s teškim degenerativnim bolestima, koji su, nakon dugotrajnog iscrpljivanja glađu i žeđu i lošim transportom bez ikakvih higijenskih uvjeta, dodatno oboljeli od neke infekcije i često završili letalno.

ZAKLJUČAK

Zaključno može se konstatirati da je za vrijeme rata u Službi za infektivne bolesti došlo do:

1. Redukcije broja bolesničkih postelja od 52 na 17, tj. za 67%
2. Redukcije broja zdravstvenih djelatnika od 25 na 18, tj. za 28%
3. Pada broja hospitaliziranih bolesnika od 975 na 482, tj. za 49%
4. Pada broja ambulantnih pregleda od 2365 na 1500, tj. za 37%
5. Porasta smrtnosti od 5%. (5/975) u miru, na 25%. (13/493) u ratu.

6. Radeći u krajnje teškim uvjetima, izloženi stalnim opasnostima od topničkih i zračnih napada, djelatnici ove Službe dolazili su redovito na posao, obavljali ga disciplinirano i korektno i tako dali svoj doprinos obrani naše domovine.

SLUŽBA ZA ZAŠTITU ZDRAVLJA DJECE

Služba za zaštitu zdravlja djece objedinjavala je primarnu (Dječji dispanzer), sekundarnu (Bolnički odjel za djecu), i tercijarnu zaštitu zdravlja djece (specijalističke ambulante).

Rad u Službi obavljalo je 14 liječnika, od čega je 12 specijalista i 2 specijalizanta. Sedam je radilo u primarnoj zdravstvenoj zaštiti (Dispanzer) a ostalih 7 na bolničkom odjelu i specijalističkim ambulantama. Bolnički odjel imao je prije rata 80 bolesničkih kreveta, od čega je 5 inkubatora.

Tijekom 1991. godine nakon 7 mjeseci relativno normalnih uvjeta rada nastupa ratno stanje u kojem je postojeća organizacijska shema prestala funkcionirati. Zbog rata je došlo do masovnih migracija stanovništva,

u početku iz istočnih dijelova Hrvatske a kasnije i iz Bosne. Stalne zračne uzbune i topovske granate, uz nedostatak prijevoznih međugradskih veza, broj bolesnika na bolničkom i ambulantom liječenju značajno je smanjen. I bolnički odjel i specijalističke ambulante dislocirani su iz sigurnosnih razloga. Prema grubim procjenama oko 60% djece ovog područja – posebno grada – bilo je evakuirano u zapadne krajeve Hrvatske i dalje prema zapadu.

Prvi veliki masovni val izbjeglica bio je u studenom 1991. godine, kada se u kasnu, kišnu i već hladnu jesen pokrenuo veliki broj izbjeglica iz dijela Hrvatske istočno od Vinkovaca i Osijeka. Kako su bili smješteni u obiteljima sela Gundinci i Kopanica, a kasnije i po ostalim selima, lokalna zdravstvena služba nije bila u mogućnosti zbrinuti ih, zbog čega smo povremenim kontrolama pomagali i tako imali barem djelomičan uvid u njihovo zdravlje.

U pravo vrijeme u takvim situacijama posebnu pažnju obratili smo na mjere u okviru aktivne zdravstvene zaštite, te primjenom vakcina (propisanih zakonom) održali zadovoljavajuću razinu zdravstvenog stanja. Posebno smo na tome ustrajali kada je u 1992. godini počela evakuacija stanovništva sjeverne Bosne, gdje smo pretpostavljali da je zdravstvena zaštita bila slabija.

Porazni podaci o velikom broju poginule djece i ranjenika na ovom području (oko 30 djece poginule u zadnjih 6 mjeseci oba grada) ukazuje kako je upravo dječja dobna skupina najvulnerabilnija skupina civilne populacije izložena užasima rata.

Aktivnost Dječjeg dispanzera

S obzirom na raseljenost gradskog stanovništva potrebe za dječjom zaštitom značajno su se smanjile. Iz toga razloga Dječji dispanzer (koji je bio smješten u bolničkom krugu i značajno eksponiran mogućnosti razaranja) premjestili smo u Bukovlje i Brodski Varoš (sela udaljena od grada 3-4 km). Kako su kasnije granate padale i na Brodski Varoš, to smo zadnjih pola godine Dječji dispanzer preselili u Podvinje, gdje je bila i ljekarna. Na kraju dispanzer je preseljen u selo Rastušje. Dnevna frekvencija je do 60 djece, u jednakom odnosu aktivne i pasivne zdravstvene zaštite, što je za 60% manje nego u normalnim prilikama. Ustanovili smo da su djeca izbjeglice u dobrom fizičkom stanju i s urednom medicinskom dokumentacijom. Dolaskom ljetnih mjeseci 1992. godine počele su se javljati crijevne infekcije i intoksikacije hranom.

Aktivnost Bolničkog odjela za dječje bolesti

Početkom 1992. godine napustili smo raniji bolnički prostor a prostorije u podrumu pretvorili u bolnički odjel. Taj se prostor sastoji od tri prostorije i jednog hodnika, od čega samo jedna prostorija ima tekuću

vodu. U dijelu hodnika improvizirana je ambulanta za vanjske i odjelne bolesnike. Prostor je bez dnevnog svjetla i ozračenja jer su svi prozori zaštićeni vrećama s pijeskom. Bilo je nužno pojačati higijensko-epidemiološke mjere.

Smanjeni broj bolesnika omogućio nam je da sedam medicinskih sestara uputimo na ispomoć ranjenicima na kirurgiju. Liječnici su pomagali u ambulantama zdravstvenih stanica pri pregledu djece izbjeglica, zatim u Službi za transfuziju krvi i u karitativnim organizacijama. Pomoć u hrani i lijekovima iz svijeta koristili smo vrlo racionalno.

Tijekom rata tri medicinske sestre napustile su ovu Službu i odselile izvan Hrvatske. Jedan liječnik i jedna medicinska sestra nalaze se u Hrvatskoj vojsci.

Ratne okolnosti i smanjeni prostor diktirali su da se djeca ranjenici nakon kirurške obrade smještavaju na naš odjel u nadi i rasterećenja kirurške službe a mogućnosti adekvatnije njege na našem. Na bolničkom odjelu većinom su hospitalizirana djeca s ugroženih područja, djeca evakuirana iz istočne Hrvatske i sjeverne Bosne. Tijekom 1992. godine s ugroženih područja bilo je iznad 60% bolesnika, a ostalih 30% bili su s ovog područja.

U specijalističkim ambulantama bolničkog odjela broj pregleda ranije je bio u prosjeku 65 bolesnika dnevno, da bi od III – VIII 1992. godine taj broj bio oko 15, što je smanjenje opsega ambulantne djelatnosti za 75%.

TABLICA 1.
Bolesnici Dječjeg odjela I – VI 1992. godine
TABLE 1.

Pediatric department patients, January – June 1992

Mjeseci 1992. godine	I	II	III	IV	V	VI
Broj primljenih bolesnika	133	136	117	33	24	43
Broj umrlih	4	2	4	3	2	4
Bolesnici s drugih područja (ugroženi)	48	42	46	21	16	29
	36%	31%	39%	64%	67%	67%

U strukturi morbiditeta dječjeg odjela dominirale su bolesti XV skupine Međunarodne klasifikacije, uglavnom nedonoščad, koja su davala ovom odjelu posebnu težinu. S tim u svezi je i porast mortaliteta hospitaliziranih bolesnika.

Zaštita bolesnika s kroničnim bolestima bila je tijekom toga vremena vrlo insuficijentna. U istoj skupini su i hendikepirana djeca, razvojno ometena djeca, s kojima je rad gotovo prestao pa će i posljedice biti nesagledive.

SLUŽBA ZA UNUTARNJE BOLESTI U RATNIM UVJETIMA

Do početka rata Odjel raspolaže s 89 kreveta. Odjel ima koronarnu jedinicu sa 4 kreveta, intenzivnu sa 5 kreveta, kardiologiju (18), onkologiju i hematologiju (15), nefrologiju 9, gastroenterologiju 26 i endokrinu i dijabetes (12).

U Službi je zaposleno 13 liječnika: 2 liječnika na specijalizaciji i 11 specijalista. Svi specijalisti imaju završen postdiplomski studij za područje medicine kojim se bave. Jedan liječnik je obranio titulu magistra a jedan doktora znanosti. Liječnici su imali i dodatnu edukaciju za uža područja kojima se bave unutar svoje supspecijalnosti: za ultrazvuk, endoskopiju dopler perifernih krvnih žila, itd. U ovom trenutku imamo 4 kardiologa, 2 gastroenterologa, 1 onkologa, 1 hematologa i citologa, 1 nefrologa, 1 dijabetologa i 1 endokrinologa.

U Službi ima 9 sestara s višom, 39 sa srednjom stručnom spremom, 3 laboranta (citološki laboratorij) i 2 službenika.

Već u kolovozu uvođenjem I stupnja pripravnosti, preporučeno je službama da smanje broj bolesnika a od 15. rujna 1991. godine kad za naš grad počinje ratno stanje, broj kreveta se i fizički smanjuje na 55, dok se na ostali dio useljava Pulmologija. Nakon povratka Pulmologije na svoj odjel, na isti dio odjela useljava Trauma iz sigurnosnih razloga i ostaje do početka rujna. Stanje u gradu se normalizira, pa i stanje u bolnici a odjel dobiva nazad svoje krevete. Dapače, zbog potreba koje proizlaze iz ratom zahvaćenih područja oko nas, u trokrevetne sobe unosimo četvrti krevet i na taj način povećavamo kapacitet odjela do 112 kreveta. Kapaciteti su uglavnom popunjeni jer k nama dolaze bolesnici iz Đakova, Vinkovaca i Nove Gradiške, a dio i iz Bosanskog Broda.

Početkom rata u Bosanskom Brodu (15. ožujka 1992.) Odjel ponovno smanjuje broj kreveta na 47, iz sigurnosnih razloga i taj broj kreveta ostaje do pisanja ovog izvješća.

Uspoređujući broj bolesnika od 15. rujna 1990-1991. godine s onim od 15. rujna 1991-1992. godine na odjelu je broj hospitaliziranih bolesnika bio u prvom razdoblju 2 338, u drugom 1 625, što znači da je opao za 30%. 70% bolesnika su bili iz naše općine (1 185), iz ostalih susjednih općina Hrvatske 15% (243), iz Bosne 9,2% (147), prognanika i izbjeglica 2,2% (36) i 0,9% HV (14 bolesnika).

Uočili smo da su u ratnom periodu svi bolesnici dolazili s težom kliničkom slikom, naročito kardijalno dekompenzirani i maligni bolesnici. U prognanika, izbjeglica i bolesnika koji dolaze iz ratom zahvaćenih područja, često dolazi do pogoršanja osnovne bolesti zbog neuzimanja, odnosno nemanja redovne terapije. Prilikom razmjena zarobljenika, koje su često obavljane

u Slavonskom Šamcu, u drugoj fazi primljeno je više teških, dehidriranih, izglednijih bolesnika. U svim periodima kroz koje je bolnica prošla, nastojali smo zadržati kvalitetu rada iz normalnih, mirnih vremena, što nam je uspijevalo zahvaljujući brojnim donacijama. Uz značajne količine bolničkog rublja koje nam je omogućavalo da održavamo maksimalnu čistoću, koju su uočile brojne delegacije koje su posjećivale bolnicu, dobivali smo i značajne količine lijekova pa i onih diferencijalnih, kao što su citostatici.

Poliklinički dio Službe bio je još u težim uvjetima od odjela. Od 15. rujna 1991. godine, kad se u prostor polikliničkog dijela useljava Kirurgija s operativnim salama, cijeli ambulantni pogon sveden je na 1-2 prostorije. Nakon povratka Kirurgije u prosincu u svoje prostore, ambulantni prostor se i dalje ne koristi, jer se bolesnici iz sigurnosnih razloga ne puštaju u krug bolnice. U tom periodu se koristi samo prostor u kojem radi ergometrija, ultrazvuk i endoskopija, uglavnom za bolničke bolesnike. Početkom rata u Bosni, na Odjel se sele i aparati osim ergometrije, a i svi ambulantni bolesnici se pregledavaju na Odjelu.

Dok se broj kreveta smanjio za 25%, a broj bolesnika na Odjelu za 30%, dotle se u ambulantnom pogonu broj usluga smanjio od 39 220 na 17 648, odnosno za 55% u odnosu na razdoblje prije rata.

Odjel je cijelo vrijeme rata radio s 11 liječnika. Broj sestara je ovisio o periodu u kojem smo se nalazili. Još u kolovozu 1991. godine dvije su sestre premještene na portno dežurstvo. Vratile su se u prosincu. U svibnju zbog smanjenja kapaciteta i povećanih potreba na kirurgiji počinje ispomoć naših sestara sa 6-12 mjesečno.

ZAKLJUČAK

Rad Službe karakterizira period smanjenog broja kreveta u prvoj fazi rata, potom povećanog broja iznad broja u normalnim uvjetima od 89 na 112, s popunjenim kapacitetima, i trećoj fazi od početka rata u Bosni s novim smanjenjem na 47.

Ambulantni pogon bitno je smanjen zbog gubitka prostora i zbog smanjenog dolaska bolesnika u periodima opće opasnosti koja je na snazi zadnjih nekoliko mjeseci.

Bitnih kadrovskih promjena nije bilo sve do svibnja kad se zbog smanjenog kapaciteta službe i povećanih potreba na kirurgiji dio srednjeg kadra daje na ispomoć.

Kazuistika je ostala uglavnom ista, samo je uočeno da bolesnici dolaze u težem kliničkom stanju nego prije rata.

ODJEL ZA NEUROLOGIJU

Odjel za neurologiju, specijalistička neurološka ambulanta te laboratorij za EEG i EMG su integralni dio

Službe za neuropsihijatriju, koja je od 1982. godine smještena u zasebnoj zgradi u krugu Bolnice.

Pored neurološke djelatnosti Služba sadrži stacionarne i polikliničke jedinice psihijatrije i kliničke psihologije.

U ovom radu prikazat će se samo zdravstvena djelatnost vezana za neurologiju.

Odjel za neurologiju broji 44 bolesničke postelje. U jedinicama neurologije zaposlen je 21 djelatnik: 3 liječnika specijaliste neurologije, 17 medicinskih sestara više i srednje stručne spreme i jedan službenik.

Godišnji prosjek hospitaliziranih iznosi oko 800 bolesnika. Ambulantnih pregleda obavi se godišnje oko 5000.

Otpočinjanje ratnih operacija u rujnu 1991. godine uvjetuje preseljenje neurologije na sigurnije mjesto – u prizemlje zgrade. Početkom travnja 1992. godine zbog pogoršanja uvjeta – sve češći topnički napadi s teritorija Republike BiH na Slavonski Brod – jedan dio Službe se dislocira u sigurnije prigradsko naselje. 4. svibnja 1991. godine dio neurologije izmješta se u zgradu Službe za infektivne bolesti, a neurolozi ostaju kao i neurološka konzilijarna služba. Ove dislokacije reduciraju broj bolesničkih postelja na 22, tj. na 50%. U svezi s time je i pad broja hospitaliziranih bolesnika. Naime, uspoređujući iste mjesece u ratu i miru, vidi se da je u ratnim mjesecima hospitalizirano 600 tj. 17% manje bolesnika nego u miru (721). U patologiji hospitaliziranih bolesnika dominirale su cerebrovaskularne bolesti, a zamićen je i porast broja bolesnika s mijastenijom gravis za vrijeme ratnih mjeseci. Registrirana je viša smrtnost (98/600 ili 163%) u ratu nego u miru (104/721 ili 144%). Od 600 hospitaliziranih bolesnika oko 3% (19) otpada na HV; 6% (36) na prognanike i izbjeglice, te 91% (545) na naše građane.

Tijekom rata učinjeno je 3 901, ili za 3% manje specijalističkih ambulantnih pregleda nego u istim mirnim mjesecima – 4 022. U ratnom razdoblju snimljeno je 2 065 EEG-a i 299 EMG-a. Registriran je povećan broj ozljeda perifernih živaca krhotinama granata i zrnima iz streljačkog oružja. Elektromioneurografski su obrađena 124 takva bolesnika. U tri od njih postoji potpuni prekid kontinuiteta živca, a u preostalim 121 ranjenika zapažena su samo lakša oštećenja perifernog živca. Fizikalna terapija provedena stacionarno i/ili ambulantno pokazala je dobre rezultate u jednog dijela ranjenika. Potpune podatke i rezultate o svim ranjenicima s ozljedama perifernih živaca liječenih fizikalnim metodama za sada je nemoguće dati i ocijeniti, jer ne postoje povratne informacije za sve liječene ranjenike.

Za vrijeme rata reduciran je broj srednje medicinskih djelatnika za 5 ili 29%.

Zgrada Službe za neuropsihijatriju do sada je u dva navrata pogođena topničkim granatama, što je uzrokovalo znatnu materijalnu štetu.

SLUŽBA ZA HEMODIJALIZU

Prva ratna godina Službe za dijalizu Medicinskog centra Slavonski Brod.

Velika udaljenost dijalitičkih centara u Zagrebu i Osijeku, skup prijevoz te nedostatak mjesta rano su potakli ideju o formiranju jedinice za hemodijalizu u Slavanskom Brodu.

Jedinica je formirana u siječnju 1980. godine kao Odsjek za hemodijalizu pri Službi za kirurške bolesti, i imala je vrlo dinamičan razvoj jer su se u liječenje osim endemske nefropatije uključile sve ostale bubrežne bolesti kroničnog i akutnog tijeka čiji je krajnji ishod terminalna uremija.

Prve godine liječeno je 17 bolesnika, da bi u prvoj polovini 1992. godine broj liječenih bio 92 bolesnika, a broj mjesečnih hemodijaliza dosegao 1 200.

U ratnoj godini koja je za nas počela s 15. srpnjom 1991. godine pored stalnog broja liječenih 75-78 prošlo je još 63 nova bolesnika. Od ovoga broja, 11 novih kroničnih bolesnika s našeg područja, 29 prognanika, šest izbjeglica i 17 akutnih zatajenja bubrežne funkcije. Do srpnja 1991. godine u našoj službi liječeno je i 1 000 bolesnika mjesečno da bi od kolovoza 1991. do kolovoza 1992. godine prosječan broj liječenih bio 1 150 iako je popunjenost kapaciteta do srpnja 1991. bila 98,7%.

Od 22. kolovoza 1991. godine počinju pristizati bolesnici iz Nove Gradiške dotad liječeni u Pakracu i Bosanskoj Gradiški, a od 17. rujna 1991. godine dolaze bolesnici iz Vinkovaca, Đakova i Vukovara koji su prethodno liječeni u Osijeku.

Kako smo dotad radili u tri smjene po 13 bolesnika (ukupno do 78) uz iskorištenost kapaciteta 98,7%, uveli smo četvrtu smjenu i započeli rad bez dnevne pauze 24 sata na dan.

Od 17. rujna 1991. do 20. srpnja 1992. godine u našu službu su dovoženi bolesnici iz Vinkovaca i liječeni u terminu od 01 do 06 sata svaki dan.

Takav rad iziskivao je veliko odricanje i napor. Sa smanjenim brojem zaposlenih značajno je porastao opseg posla uz istovremeno pogoršanje uvjeta rada.

Početkom rata u službi su radila tri liječnika specijaliste, jedan na specijalizaciji, 24 medicinske sestre – tehničara više i srednje stručne sprema te pomoćno osoblje.

Na vlastiti zahtjev otišla su dva medicinska tehničara, no prema našim saznanjima nisu prešli na neprijateljsku stranu. Četiri medicinske sestre su na porodiljskom bolovanju, a dvije medicinske sestre koriste zakonsku mogućnost neplaćenog dopusta do starosti djeteta od tri godine.

Dva medicinska tehničara i jedan liječnik su mobilizirani u Hrvatsku vojsku.

Radno aktivno ostalo je 14 medicinskih sestara i tehničara i tri liječnika. Ovaj broj zaposlenih izdržao je

rad u četiri smjene punih jedanaest mjeseci i sve do zatvaranja. Vrijedno je istaknuti da je iskorištenost godišnjih odmora za prošlu godinu samo 55%.

Povećan je obim posla u kroničnom programu no izrazitije je povećan opseg posla i u tzv. akutnom programu. Liječenje akutnog zatajivanja bubrega daleko je isplativije s medicinskog stanovišta jer postoji velika mogućnost za potpuno izlječenje.

Od početka 1991. godine do 24. kolovoza 1992. godine liječena su 24 bolesnika. Od toga broja 11 direktno izazvanih ratnim stradanjima a 13 ostalim uzrocima. Značajno je spomenuti tu razliku jer je prognoza s obzirom na uzrok različita. Dosadašnje mirnodopsko preživljavanje bilo je oko 500%. U ratnoj godini preživljavanje je palo na 375%, a mortalitet porastao na 625%. Ukoliko se razdvoje ratni uzroci, vidljiva je značajna razlika u prognozi. Od 11 ranjenika preživjela su dva, što čini 180%, uz smrtnost od 820%. Ostalih 13 bolesnika imalo je puno bolju sudbinu. Izliječeno je sedam – 540%, a umrlo šest 460%.

Od 20. srpnja 1992. godine osječka hemodijaliza preuzela je bolesnike iz Vinkovaca i Đakova čime je došlo do djelomičnog rasterećenja. Istovremeno su pojačani topnički napadi na Slavonski Brod.

Postalo je opasno živjeti u našem gradu. Mogućnost dislokacije postrojenja koje je neophodno za liječenje ne postoji, a specifičnost rada u tri smjene podrazumijeva dolazak i odlazak bolesnika tri puta u jednom danu, čime se jako izlažu pogibelji.

Od domaćina koji je bezrezervno prihvatio prognane i izbjegle bolesnike iz cijele Slavonije i dijela Bosne, pretvoreni smo u prognanike. Potražili smo utočište za naše bolesnike.

S 25. kolovozom 1992. godine prestalo se s liječenjem kroničnih bolesnika. Ostao je u funkciji dio za akutno nastale bubrežne insuficijencije koje su česte u ratu.

Domaćini su nam postali Varaždin za 13, Koprivnica za 9, Osijek za 19 i Požega za 30 bolesnika. Četiri bolesnika su otišla u Zagreb, Rijeku i Šibenik jer imaju smještaj kod rodbine.

Kako u Hrvatskoj ima malo slobodnih kapaciteta na dijalizi navedeni su centri uveli dodatne smjene kako bi pokrili novonastale potrebe. U dogovoru sa Centrom u Požegi iz slavonskobrodske dijalize upućena je ekipa od jednog liječnika specijaliste i šest medicinskih sestara. Tako smo u vlastitoj organizaciji pokrenuli treću smjenu kod njih i zbrinuli trideset naših bolesnika.

Zahvalni smo Medicinskom centru u Požegi što su osigurali smještaj za naše medicinske sestre s djecom i bolesnike.

Žao nam je što smo od davaoca postali primaoci utočišta, no nismo stali, samo smo se maknuli na sigurnije i nastavili s radom.

ZAKLJUČAK

Služba za dijalizu Medicinskog centra Slavonski Brod u ratnim je okolnostima koje su nastale od 15. srpnja 1991. godine povećala broj smjena i uz smanjen broj zaposlenih za 42% povećala opseg posla za 15%. Pored teritorijalno pripadajućih bolesnika, liječeno je 29 prognanika iz Nove Gradiške, Đakova i Vinkovaca te 6 prognanika iz Bosne. Uz to liječeno je 17 bolesnika od akutne bubrežne insuficijencije koja je zbog ozbiljnosti ozljeda učestalija no u miru.

U ratnoj godini dali smo obol u domovinskom ratu, no zbog nesigurnosti po bolesnike morali smo prekinuti s redovnim radom, a bolesnike uputiti u centre za dijalizu u daljnjoj i bližoj okolici.

U funkciji je ostao samo dio službe za rad s akutnim bolesnicima. Dio osoblja je dislociran zajedno s bolesnicima i nastavio je rad u Požegi.

Ratni uvjeti primorali su nas na povećan opseg posla uz istovremeno smanjenje broja radno aktivnih medicinskih djelatnika.

Pružili smo utočište velikom broju prognanih i izbjeglih. Zbrinuli svoje bolesnike i veliki broj onih koji su trebali liječenje akutnim hemodijalizama.

U novonastalim okolnostima dislocirali smo osoblje i bolesnike te nastavili s radom u nešto manjoj mjeri, uz pokrivanje akutnog programa.

Abstract

CONSERVATIVE MEDICINE IN WAR CONDITIONS IN THE SLAVONIAN-BROD HOSPITAL (UNTIL JULY 31, 1992)

Olga Jelić, Antun Jelić, Dragica Bistrović, Željka Ležajić i Martin Baričić

Slavonski Brod Medical Center

Before the beginning of the war the services of the conservative medicine: for internal diseases, pediatrics, infectology, neurology and hemodialysis had suitable rooms, number of beds, various and up-to-date equipment and sufficient number of medical staff so they could, through polyclinical services and hospital departments give optimal health protection to the people of our and neighbouring communities of Bosanska Posavina.

The capacity of the mentioned departments was 267 beds in adequate up-to-date and functional space.

An adequate number (13) of specialist physicians and subspecialists (3 doctors, 4 magisters and a remarkable number of physicians with postgraduate study and diploma) with modern outfit for clinical, laboratorial and X-rays diagnostics enables fast and precise diagnosis, an adequate and efficient treatment and scientific work.

The aggression on our Republic had its influence on the work of health service as a whole, and on the work of conservative medicine in Health Center in Slavonski Brod as well.

First attacks on our town began on September 15th, 1991 from the neighbouring Republic of Bosnia and Herzegovina and from the barracks of the former Yugoslav National Army in Slavonski Brod. In the same time the war extended in Eastern and Western Slavonia and more and more wounded were daily accepted in our hospital.

Therefore more beds were located in surgeon department and utmost readiness of all vital services was commanded.

The number of the beds in majority of conservative services was lessened and only heavy and urgent cases were accepted. For the security the large part of the building was protected by logs and sandbags. To shelter patients and medical staff from artillery and trench mortar blasts, some services of conservative medicine were dislocated to more secure places in cellars in suburban settlements or far away places. Due to the war the number of beds on departments of conservative medicine was reduced from 267 at the peacetime to 126 in wartime and this is reduction of 53%. The biggest number of beds was reduced in pediatrics - for 80 to 20 or from 75%, and the least on internal department - from 89 to 69 or for 25%.

From the reasons of security and because of reduced capacities only vitally endangered and heavy patients are accepted. In peacetime the number of hospitalized patients was 5 284 but in the wartime it fell to 3110 patients i. e. for 41% as it is shown on graph 1.

The number of hospitalized was:

136 (4%) members of Croatian Army and police,
315 (10%) banished persons and refugees, and
2 959 (86%) civilians

The biggest number of Croatian soldiers and policeman (103/136) or 76% were treated on Department of infective diseases.

The biggest number of banished persons and refugees was cured on Children department: 195/315 i. e. 62%. The growth of mortality was from 60% in peacetime to 140% in wartime, and it is shown (by departments) on graph 2.

The growth of mortality for 80% in war is understandable as only heavy patients were accepted to hospital. The hospitalization of banished and refugees with chronic diseases, many of them uncured, famished and psychically destroyed old persons added a great deal to the growth of mortality.

The growth of the number of prematurely born children from our and neighbouring communities of East and West Slavonia and Bosanska Posavina added to high mortality. In Service for hemodialysis there were more treated but also more passed away, espe-

cially wounded. Namely, in peacetime 500% stayed on life but in war it fell to 374% i. e. the mortality grew on 625%. The highest mortality in this service was with wounded (820%).

It should be stressed that there were no important differences of the sick of some acute contagious diseases in war and peacetime.

There were no records of any classical war contagious disease as were: abdominal typhus, spotted typhus or Q-fever. Also it should be recognized that up to now there have not been registrated epidemics of contagious diseases in spite of transit and permanent stay of large number of refugees and banished persons, nor with hospitalized, neither with out patients.

Key words: conservative medicine, organization, war

Received: October, 1992